O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(1-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 410-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

10. Адилова, М. (2023). Психологические характеристики готовности детей к школе. *Информатика и инженерные технологии*, *1*(1), 334-338.
11. Адилова, М., & Зайниддинов, А. (2023). Ta’lim jarayonida o‘quv motivatsiyalarini o‘quvchilarda shakllanishini rivojlantirish. *Информатика и инженерные технологии*, *1*(2), 416-421.
12. Адилова, М. (2023). Ta’lim tizimida zamonaviy psixologik xizmat ko‘rsatishning o‘ziga xos ahamiyatlari. *Информатика и инженерные технологии*, *1*(2), 421-427.
13. Shamsidinovna, A. M., & Kamol O‘g‘li, M. A. (2024, March). DEVELOPMENT OF INCLUSIVE COMPETENCE IN FUTURE PEDAGOGUES. In *Next Scientists Conferences* (pp. 55-59).
14. Shamsidinovna, A. M. (2024, March). PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF IMPROVING STUDENTS'PROFESSIONAL SPEAKING COMPETENCE. In *Next Scientists Conferences* (pp. 46-49).
15. Shamsidinovna, A. M., & Qizi, Q. N. S. (2024, March). THE ROLE OF INCLUSIVE EDUCATION IN SCHOOL EDUCATION AND ITS DEVELOPMENT TODAY. In *Next Scientists Conferences* (pp. 31-33).
16. Shamsidinovna, A. M., & Qizi, M. N. A. (2024, March). CREATIVITY AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN STUDENTS. In *Next Scientists Conferences* (pp. 60-63).

O‘SMIRLIK DAVRIDAGI EMOTSIONAL INTELLEKT XUSUSIYATLARI

Sharafitdinov Abdulla XXX
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Insonlar boshqa odamlarni tushunish va boshqarish qobiliyatida farqlanadi. Ushbu maqolada hamma insoniy munosabatlarda oqilona harakat qilishida emotsional intellekt namoyon bo‘lishi va bu xususiyat o‘smirlik davrida muhim ahamiyat kasb etishi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Emotsionallik, intellekt, o‘z-o‘zini anglash, aql-idrok, empatiya, ishonch, motivatsiya, rivojlanish, hissiy yaqinlik.

Kirish. O‘smirlik davridagi hissiy soha bir qator xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Ular qisman biologik yetuklik omillari bilan bog‘liq, lekin, albatta, bu davrga xos bo‘lgan psixologik xususiyatlar, birinchi navbatda, o‘z-o‘zini anglash, aql-idrok, qiziqish, qadriyatning yangi darajasini shakllantirish kabi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘smirlarga xos bo‘lgan hissiy beqarorlik, nomutanosiblik kayfiyatning tez-tez o‘zgarishi bilan namoyon bo‘lishi mumkin, bu ba'zi hollarda o‘smirning hayotiga yuzaki ta'sir qiladi, unga ma'lum bir rang, ohang beradi, boshqalarida esa bu uning kechinmalarining asosiy mazmuniga aylanishi mumkin. O‘smirlik davrida juda tez-tez uchraydigan qarama-qarshi psixologik intilishlar (masalan, balog‘atga yetish istagi va

uning oqibatlaridan qo‘rqish o‘rtasidagi ziddiyat) hayajon, shiddatli va kuchli salbiy his-tuyg‘ularning namoyon bo‘lishi va ixtiyoriy nazoratni yo‘qotishi, impulsivlikning kuchayishi bilan tavsiflanadi.

Hissiy sohaning shakllanishi bu yoshda jadal rivojlanayotgan o‘smirning tasavvurlari, fantaziyalari va orzulari bilan chambarchas bog‘liq. O‘smirlik davrida tasavvurni rivojlantirish uchun L.S. Vygotskiy ikkita asosiy shaklga e'tibor qaratdi: plastik va hissiy [1-2]. Ularning asosiy farqi fantaziyalar qurilgan material bilan belgilanadi. U plastik tasavvurni ob'ektiv deb ataydi, chunki u asosan tashqi taassurotlardan foydalanadi va hissiy - sub'ektiv, chunki u ichki hayot elementlaridan qurilgan.

Ularning modeli to‘rtta komponentdan iborat bo‘lib, har biri hissiy intellektning turli sohalari bilan bog‘liq qobiliyatlarni tasvirlaydi.

Birinchi komponent hissiyotlarni to‘g‘ri tushunish, baholash va ifodalash qobiliyatini tavsiflaydi. Bu komponent his-tuyg‘ularni tahlil qilish, ularning bir-biri bilan aloqalarini aniqlash, hissiy ma'lumotlardan fikrlash va qaror qabul qilish uchun asos sifatida foydalanish bilan bog‘liqdir[3-4].

Ikkinchi komponent hissiyotlarning boshqa odamlar bilan aloqalari to‘g‘risidagi ma'lumotlarni o‘z ichiga oladi. Bu komponent odamning boshqa kishilarning his-tuyg‘ularini tushunish va boshqarish qobiliyatiga asoslangan.

Uchinchi komponent hissiyotlarni tushunish va hissiy idrok qobiliyatini ifodalaydi. Bu komponent hissiyotlarni tushunish, ularning ma'nosini tushunish va bu ma'nolar haqida fikr yuritish qobiliyati bilan bog‘liqdir.

To‘rtinchi komponent hissiy intellektning intellektual rivojlanish darajasini oshirish qobiliyati bilan bog‘liqdir.

Tuyg‘ularni idrok etish, baholash va ifodalash odamlarning his-tuyg‘ularni qanday aniqlik bilan ajrata olishlari, hissiy tarkibni aniqlashlari bilan bog‘liq. Ushbu boshlang‘ich komponent hissiyotni og‘zaki bo‘lmagan idrok etish va ifodalash bilan bog‘liq. Baxt, qayg‘u, g‘azab yoki qo‘rquvning insoniy ifodalari juda universaldir. Voyaga etgan odam o‘zining ichki his-tuyg‘ularini nazorat qila oladi, hissiy jihatdan yaqin, shuning uchun boshqa odamning yuzida yoki ovozida ko‘rsatilgan his-tuyg‘ularni aniq idrok etish qobiliyati his-tuyg‘ularni yanada nozikroq tushunish uchun hal qiluvchi boshlang‘ich nuqtani beradi.

Bar-On: hissiy intellektning aralash modeli. Bar Onning hissiy intellekt modeli insonning muvaffaqiyatga erishishi va amalga oshirishi kerak bo‘lgan potentsialga urg‘u beradi [5-6]. Bu shaxsning ijtimoiy va shaxsiy xarakterdagi muammolar va muammolarni hal qilish qobiliyatiga urg‘u beradi. Model bir qator hissiy va ijtimoiy qobiliyatlarga e'tibor qaratadi. Ular orasida o‘z-o‘zini anglash va tushunish, o‘zini ifoda eta olish ko‘nikmalari va qobiliyatlari ustunlik qiladi. Shuningdek, u boshqalarni tushunish va ular bilan munosabatda bo‘lish va o‘zaro munosabatda bo‘lish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Model natijadan ko‘ra jarayonning muhimligini ta'kidlaydi [7-8].

Metodika: Tadqiqot ishimizning eksperiment bosqichida biz V.V.Boykoning “Empatik qobiliyatlar darajasini diagnostika qilish” metodikasi, N.Xollning “Emotsional intellektni baholash” testi, Dj.Gilfordning “Sotsial intellektni o‘lchash” testi, D.Amirxan metodikasi, V.M.Yaltonskiy va N.A.Sirot modifikatsiyasi bilan

“Hayotiy muammolarni yengib o‘tish strategiyalarini o‘rganish metodikasi, R.B.Kettellning “Shaxsning 16 omil yordamida o‘rganish” so‘rovnomasi va Gerbachevskiyning “Intilish darajasi” testidan foydalandik.

Natijalar:

O‘smirlarda kurashuvchanlikning hissiy intellekt ta'sirida tarkib topishi emotsional intellektning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Emotsional intellekt, insonning o‘z emotsiyalarini tushunish, boshqalar bilan o‘zaro aloqalarni boshqarish va o‘zining o‘zini rag‘batlantirish qobiliyatini aks ettiradi. Bu esa kurashuvchanlik va jamoatda muvaffaqiyatga erishish uchun muhimdir.

N.Xollning emotsional intellektni baholash testi, V.V.Boykoning empatik qobiliyatlar darajasini diagnostika qilish metodikasi, R.B.Kettellning “Shaxsning 16 omil yordamida o‘rganish so‘rovnomasi korrelatsiya natijalari

Ko‘rsatkichlar	Ishonuvchanlik shubhalanuvchanlik	O‘ziga ishonch - ishonmaslik	Mustaqillik tobelik	O‘zini nazorat qilish	Qo‘zg‘aluvchanlik zo‘riqish
Empatik qobiliyat	-,069	,054	,000	,008	-,012
Emotsional bilimdonlik	-,061	-,124(**)	-,017	-,097(*)	-,205(**)
Emotsiyalarini boshqarish	-,014	,003	,059	-,056	-,008
O‘z-o‘zini rag‘batlantiruvchi	-,075	,010	-,033	,016	-,124(**)
Empatiya	-,081	,000	,005	-,051	-,203(**)
Muloqotga moyillik	,156(**)	,214(**)	,118(**)	,220(**)	,132(**)
Hissiy barqarorlik-beqarorlik	,182(**)	,234(**)	,236(**)	,167(**)	,346(**)
Hukmronlikka intilish-tobelik	,079	,143(**)	,116(**)	,143(**)	,181(**)
Ijtimoiy yetuklik	,057	,084(*)	,203(**)	,247(**)	,104(*)
Ijtimoiy mardlik, dadillik	,223(**)	,209(**)	,164(**)	,311(**)	,286(**)

Emotsional bilimdonlik ko‘rsatkichi, o‘ziga ishonch-ishonmaslik ko‘rsatkichi bilan (r_s=-,124; p<0.01); o‘zini nazorat qilish ko‘rsatkichi bilan (r_s =-,097; p<0.05); qo‘zg‘aluvchanlik va zo‘riqish ko‘rsatkichi bilan (r_s=-,205; p<0.01) manfiy korrelatsiya hosil qilgan.

O‘z-o‘zini rag‘batlantiruvchi ko‘rsatkichi qo‘zg‘aluvchanlik va zo‘riqish ko‘rsatkichi bilan (r_s= -,124; p<0.01) manfiy aloqadorlik hosil qilgan.

Empatiya ko‘rsatkichi qo‘zg‘aluvchanlik va zo‘riqish ko‘rsatkichi bilan (r_s=-,203; p<0.01) manfiy aloqadorlik (korrelatsiya) hosil qilgan.

Muloqotga moyillik koʻrsatkichi ishonuvchanlik va shubhalanuvchanlik koʻrsatkichi bilan (r_s=,156; p<0.01); oʻziga ishonch-ishonmaslik koʻrsatkichi bilan (r_s=,214; p<0.01); mustaqillik va tobelik koʻrsatkichi bilan (r_s=,118; p<0.01); oʻzini nazorat qilish koʻrsatkichi bilan (r_s=,220; p<0.01); qoʻzgʻaluvchanlik va zoʻriqish koʻrsatkichi bilan (r_s=,132; p<0.01) musbat aloqadorlik (korrelatsiya) hosil qilgan.

Hissiy barqarorlik-beqarorlik koʻrsatkichi ishonuvchanlik va shubhalanuvchanlik koʻrsatkichi bilan (r_s=,182; p<0.01); oʻziga ishonch -ishonmaslik koʻrsatkichi bilan (r_s=,234; p<0.01); mustaqillik va tobelik koʻrsatkichi bilan (r_s=,236; p<0.01); oʻzini nazorat qilish koʻrsatkichi bilan (r_s=,167; p<0.01); qoʻzgʻaluvchanlik va zoʻriqish koʻrsatkichi bilan (r_s=,346; p<0.01) musbat korrelatsiya hosil qilgan.

Hukmronlikka intilish-tobelik koʻrsatkichi oʻziga ishonch-ishonmaslik koʻrsatkichi bilan (r_s=,143; p<0.01); mustaqillik va tobelik koʻrsatkichi bilan (r_s=,116; p<0.01); oʻzini nazorat qilish koʻrsatkichi bilan (r_s=,143; p<0.01); qoʻzgʻaluvchanlik va zoʻriqish koʻrsatkichi bilan (r_s=,181; p<0.01) musbat korrelatsiya hosil qilgan.

Ijtimoiy yetuklik koʻrsatkichi oʻziga ishonch-ishonmaslik koʻrsatkichi bilan (r_s=,084; p<0.05); mustaqillik va tobelik koʻrsatkichi bilan (r_s=,203; p<0.01); oʻzini nazorat qilish koʻrsatkichi bilan (r_s=,247; p<0.01); qoʻzgʻaluvchanlik va zoʻriqish koʻrsatkichi bilan (r_s=,104; p<0.05) musbat korrelatsiya hosil qilgan.

Ijtimoiy mardlik, dadillik koʻrsatkichi ishonuvchanlik va shubhalanuvchanlik koʻrsatkichi bilan (r_s=,156; p<0.01); oʻziga ishonch-ishonmaslik koʻrsatkichi bilan (r_s=,209; p<0.01); mustaqillik va tobelik koʻrsatkichi bilan (r_s=,164; p<0.01); oʻzini nazorat qilish koʻrsatkichi bilan (r_s=,311; p<0.01); qoʻzgʻaluvchanlik va zoʻriqish koʻrsatkichi bilan (r_s=,286; p<0.01) musbat aloqadorlik (korrelatsiya) hosil qilgan.

Xulosa: Emotsional intellektning rivojlanishi orqali, oʻsmirlar oʻz emotsiyalarini tushunish va oʻzaro aloqalarini yaxshilash bilan bogʻliq mahoratlarini oshirishlari mumkin boʻladi. Bu esa ularning qoʻllab-quvvatlash va hamkorlik qobiliyatini kuchaytiradi va ularni kurashuvchanlik holatlarida muvaffaqiyatga olib keladi.

Emotsional intellekt rivojlanishi, insonlarning oʻz emotsiyalarini tushunish, ularni boshqarish va oʻzaro aloqalarni rivojlantirish koʻnikmalarini oshiradi. Bu esa ularning oʻzini va boshqalarni tushunish va tahlil qilish, muammolar yechish va majburiyatlar bilan yaxshi boshqarish, qoʻshni his-tuygʻular bilan ishlash, maqsadlarga yoʻnaltirish va qoʻshimcha motivatsiyani rivojlantirishga imkon beradi.

Oʻsmirlarda emotsional intellektning rivojlanishi, kurashuvchanlik holatlarida oʻzini bajarish, aloqalar, koʻrsatiladigan ehtirom va muvaffaqiyatga erishish uchun zarur boʻlgan muhim asosiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa oʻsmirlarni muvaffaqiyatli boʻlishga, oʻzini va boshqalarni tushunishga, tahlil qilishga va hamkorlikni kuchaytirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "IMPORTANT DETERMINANTS OF GERONTOPSYCHOLOGY." *International Scientific and Current Research Conferences*. 2024.

2. Abdulla, Sharafitdinov. "ADOLESCENT PSYCHOLOGY." *Next Scientists Conferences*. 2024.

3. Abdulla, Sharafitdinov, and Qurbonboyeva Ruxshonabonu Boboxonovna. "FEATURES OF MENTAL DEVELOPMENT IN ADOLESCENCE." *Next Scientists Conferences*. 2024.
4. Mullabaeva, Nozima, Shokhroza Abdunazarova, and Abdulla Sharafitdinov. "The Role Of Social Environment In The Formation Of Self Awareness Process In Preschool Children." *SPAST Reports* 1.1 (2024).
5. XXX, Sharafitdinov Abdulla, and Eshqulova Nargiza Ximmataliyevna. "SHAXS KAMOLOTIDA XULQ-ATVOR MOTIVLARI." *Conferencea* (2023): 21-25.
6. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "TERGOV JARAYONI PSIXOLOGIYASI." *Conferencea* (2023): 1-4.
7. Abdulla, Sharafitdinov. "Characteristics of Emotional Intelligence in Managers." *International Journal of Formal Education* 1.10 (2022): 54-58.
8. Рашидова, Гульноза, and Абдулла Шарафитдинов. "Психологические проблемы у детей и их решение." *Информатика и инженерные технологии* 1.1 (2023): 338-342.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANI YETAKCHI FAOLIYAT TURNING RIVOJLANISHI

Bekchanova Kuvanch Roximovna
Urganch davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlantirishda maktab ta’limiga tayyorlashda yetakchi faoliyatning ro‘li va uning turlari haqida yetarlicha yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yoshdagi bolalar, o‘yin, predmetli o‘yinlar, sujetli-rolli o‘yinlar, qoidali o‘yinlar ,maktab ta’limi.

Bugungi kunda maktabgacha ta’limning asosiy vazifalari bolalarni xalqning boy milliy, madaniy, tarixiy merosi va ma’naviy-axloqiy an’analari ruhida tarbiyalash, bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o‘qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta’lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o‘zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog‘ligini ta’minlashdan iborat. Bu bosqichda bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash masalasi eng dolzarb masalalardan sanaladi. Aynan shuni